

Dr hab. Andrzej Korybski,
profesor nadzwyczajny
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
recenzent w postępowaniu habilitacyjnym dr Jadwigi Potrzeszcz

Recenzja **dorobku naukowego i aktywności naukowej** **dr Jadwigi POTRZESZCZ**

1. Uwagi wstępne.

Dr Jadwiga Potrzeszcz ukończyła studia prawnicze na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w 2001 roku. Po uzyskaniu dyplomu magistra prawa (z wynikiem bardzo dobrym) podjęła pracę naukowo-dydaktyczną na tym Wydziale, najpierw jako doktorant-stypendysta, następnie od 2002 roku jako asystent zatrudniony w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa KUL; od roku 2006 pracuje w Katedrze na stanowisku adiunkta.

Rozprawę doktorską pt. *Rozumienie idei prawa w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego* (Lublin 2005) dr J. Potrzeszcz napisała pod kierunkiem ks. prof. Antoniego Kościa SVD i obroniła ją przed Radą Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, uzyskując w dniu 21 czerwca 2005 roku stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa. Dorobek naukowy oraz inne osiągnięcia dr J. Potrzeszcz uzyskane po otrzymaniu stopnia naukowego doktora są znaczące i stanowią istotny wkład w rozwój dyscypliny „Prawo”, w zakresie teorii i filozofii prawa. Ponadto należy dodać, że dr J. Potrzeszcz wykazuje się dużą aktywnością naukową w akademickim środowisku prawniczym, uczestnicząc w wielu przedsięwzięciach naukowo-badawczych. Wskazane wyżej okoliczności uzasadniają wniosek o zasadności dopuszczenia dr J. Potrzeszcz do postępowania habilitacyjnego w związku ze spełnieniem wymogów określonych w art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 545 z późn.zm.).

Wnioskując o wszczęcie postępowania habilitacyjnego dr Jadwiga Potrzezszcz przedstawiła jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 pkt 1 wskazanej wyżej ustawy, następującą monografię: Jadwiga Potrzezszcz, *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 480. Ponadto przedłożyła: 1) autoreferat informujący o dorobku naukowym; 2) wykaz opublikowanych prac naukowych lub twórczych prac zawodowych oraz informację o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki; 3) oryginalne egzemplarze lub kopie wszystkich swoich opublikowanych prac naukowych; 4) kopie dokumentów potwierdzających informacje o swojej działalności naukowo-dydaktycznej i organizacyjnej.

Dostarczone przez Habilitantkę materiały w pełni umożliwiają recenzentowi udzielenie odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania:

- 1) Czy przedłożona przez dr Jadwigę Potrzezszcz monografia *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa* stanowi znaczny wkład Autorki w rozwój dyscypliny „Prawo” w zakresie teorii i filozofii prawa?
- 2) Czy cały dotychczasowy dorobek naukowy dr Jadwigi Potrzezszcz (w tym w szczególności dorobek po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych) oraz jej działalność naukowo-dydaktyczna i organizacyjna pozwalają na stwierdzenie, że jest to istotna aktywność naukowa i naukowo-organizacyjna?

2. Ocena monografii pt. *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*

Przedstawiona przez dr J. Potrzezszcz monografia spełnia wymóg określony w art. 16 ust. 2 pkt 1 przywołanej wyżej ustawy, bowiem stanowi samodzielnie opracowane, opublikowane dzieło autorskie. Jest to dzieło imponujące pod wieloma względami. Monografia została bardzo starannie opracowana warsztatowo i napisana jasnym, precyzyjnym językiem (co nie jest regułą w kręgu prac filozoficznych i filozoficzno-prawnych); podkreślenia wymaga także pionierski charakter podjętych przez Habilitantkę badań naukowych w odniesieniu do problematyki bezpieczeństwa prawnego. W polskiej literaturze prawniczej nikt dotychczas nie pisał o bezpieczeństwie prawnym w taki sposób, jak to uczyniła dr J. Potrzezszcz. Jeśli już samo pojęcie bezpieczeństwa prawnego pojawiało się okazjonalnie w pracach naukowych, to najczęściej bez głębszej refleksji naukowej i perspektywicznego ujęcia.

Stosowaniu tego pojęcia towarzyszyło raczej przypisanie mu w sposób intuicyjny jakiegoś nieokreślonego precyzyjnie znaczenia. Bezpieczeństwo prawne często utożsamiane bywało z pojęciem pewności prawa/ pewności prawnej.

Trudno nie zgodzić się z wyrażonym przez dr J. Potrzeszcz poglądem, że polski Trybunał Konstytucyjny w sposób zamienny i niekonsekwentny posługuje się w swym orzecznictwie terminami: „bezpieczeństwo prawne” i „pewność prawa”. Podzielam konstatację Habilitantki, że „Trybunał Konstytucyjny wywodzi zasadę bezpieczeństwa prawnego z zasady demokratycznego państwa prawa, z której wywodzi także szereg innych zasad związanych w różnym stopniu z zasadą bezpieczeństwa prawnego. Są to mianowicie m. in. takie zasady jak zasada pewności prawa, zasada ochrony zaufania obywateli do państwa i do stanowionego przez nie prawa, zasada ochrony praw nabytych, czy zasada prawidłowej legislacji. Zakresy znaczeniowe wymienionych zasad częściowo się pokrywają i krzyżują, a ich wzajemne relacje nie są jednoznacznie określone. Już choćby pobieżny przegląd tej problematyki wskazuje na wysoki poziom jej złożoności i zawilości” (s. 16). W przekonaniu dr J. Potrzeszcz udzielenie odpowiedzi na pytanie: Co to jest bezpieczeństwo prawne? – przyjęte przez Autorkę jako główny cel badawczy w płaszczyźnie ontologicznej i metodologicznej – stanowi klucz do uporządkowania tej złożonej problematyki. Lektura monografii w pełni potwierdza merytoryczną trafność takiego właśnie ukierunkowania procesu badawczego. Bezpieczeństwo prawne w proponowanym przez dr Jadwigę Potrzeszcz znaczeniu ma niewątpliwie fundamentalne znaczenie w urzeczywistnianiu założeń demokratycznego państwa prawa, a tym samym dla aksjologicznych fundamentów całego porządku prawnego. Tym bardziej należy docenić twórczy wkład dr J. Potrzeszcz do nauk prawnych oraz jej odwagę w podejmowaniu trudnych tematów badawczych o dużej doniosłości teoretycznej i praktycznej.

Lektura monografii pozwala na stwierdzenie, że Autorka konsekwentnie i w sposób przemyślany realizuje przyjęty cel badawczy. Realizacji tego celu służą dobrze zakreślony przedmiot badań, przyjęta konstrukcja pracy oraz właściwie dobrane metody badawcze. Filozoficznoprawna perspektywa spojrzenia na bezpieczeństwo prawne - przy założeniu, że filozofia prawa jest ściśle związana z filozofią człowieka - stanowi logiczne uzasadnienie zbudowanego przez dr J. Potrzeszcz systemu argumentacji, którego punktem wyjścia jest człowiek i jego potrzeby, w szczególności

potrzeba bezpieczeństwa. Ta naturalna potrzeba stanowi uzasadnienie wyodrębnienia prawa człowieka do bezpieczeństwa. Aspektem szeroko pojmowanego prawa do bezpieczeństwa, jest – jak przekonuje dr J. Potrzeszcz – prawo do bezpieczeństwa prawnego. Naturalne prawo do bezpieczeństwa znajduje odzwierciedlenie w szczegółowych unormowaniach praw człowieka, zarówno na płaszczyźnie konstytucyjnej, jak i w aktach normatywnych prawa międzynarodowego i europejskiego.

Autorka, przyjmując słuszne założenie, że bezpieczeństwo człowieka może i powinno być zagwarantowane przede wszystkim w państwie „jako politycznej formie egzystencji istniejącej w nim wspólnoty” (s. 152), prowadzi interesujące rozważania na temat bezpieczeństwa człowieka jako celu i funkcji państwa, trafnie rozróżniając płaszczyznę normatywną i płaszczyznę opisową formułowania twierdzeń dotyczących celów i funkcji państwa. W szczególności godne uwagi jest podkreślenie przez dr J. Potrzeszcz bardzo istotnej z punktu widzenia bezpieczeństwa, funkcji normotwórczej władzy państwowej, która tworzy quasi-przyczynowy układ wiążących wzorów zachowań w obrębie organizacji państwowej. Autorka trafnie podkreśla także, powołując się na literaturę przedmiotu, że funkcja normotwórcza „decyduje zatem o przewidywalności zachowań w makroskali społecznej, a w konsekwencji o kształcie ładu społecznego w danej wspólnotie państwowej oraz o poczuciu bezpieczeństwa” (s. 81).

Rozważania na temat państwa prawa oraz zasady ochrony zaufania obywateli do państwa i do stanowionego przez nie prawa stanowią logiczne przejście do rozważań na temat bezpieczeństwa prawnego jako funkcji porządku prawnego. Rozważania te wypełniają treść obszernego rozdziału trzeciego. W rozdziale tym dr J. Potrzeszcz bezpośrednio przystępuje do realizacji głównego celu badawczego. W interesujący sposób uzasadnia, że roszczenie do bezpieczeństwa prawnego jest roszczeniem o charakterze prawnonaturalnym. Wprowadza przy tym wiele ciekawych treści stanowiących nowe spojrzenie na prawo naturalne. Następnie przeprowadza rozróżnienie pojęć bezpieczeństwa prawnego i pewności prawa. Ważnym ustaleniem dr Jadwigi Potrzeszcz jest, w moim przekonaniu, określenie relacji pomiędzy tymi pojęciami jako relacji celu i środka, przy czym bezpieczeństwo prawne jest celem, a pewność prawa najważniejszym środkiem mogącym do tego celu doprowadzić.

Bezpośrednią odpowiedź na postawione we wstępie pytanie: Co to jest bezpieczeństwo prawne? - odnajdujemy w punkcie czwartym rozdziału trzeciego: *Bezpieczeństwo prawne – definicja i struktura pojęcia*. Już na samym początku dr J. Potrzeszcz podkreśla, że aby wyjaśnić, „co rozumiemy pod pojęciem bezpieczeństwa prawnego, warto rozróżnić: 1) ideę bezpieczeństwa prawnego, wynikającą z prawa naturalnego (z prawa rozumu), [...] bezpieczeństwo prawne jako roszczenie prawnonaturalne; oraz 2) bezpieczeństwo prawne jako pewien stan osiągany za pomocą prawa pozytywnego, innymi słowy urzeczywistnienie tej idei czy też roszczenia prawnonaturalnego za pomocą środków prawnych. Oczywiście to urzeczywistnianie nigdy nie będzie idealne, ponieważ z samej natury ideału wynika jedynie możliwość dążenia do niego” (s. 271). W tym drugim znaczeniu dr J. Potrzeszcz określa bezpieczeństwo prawne jako stan osiągany przy pomocy prawa pozytywnego, w którym dobra życiowe człowieka oraz jego interesy są strzeżone w sposób możliwie całkowity i skuteczny. Dokonując dalszego precyzowania rozumienia bezpieczeństwa prawnego jako stanu osiąganego przy pomocy prawa pozytywnego, wyodrębnia dwa aspekty tego pojęcia: „1) bezpieczeństwo prawne w sensie obiektywnym, oznaczającym stan, w którym za pomocą środków prawnych zabezpieczone są istotne dobra życiowe człowieka i jego interesy oraz sprawnie działa system gwarantujący skuteczność tych środków; tego rodzaju bezpieczeństwo prawne może zaistnieć niezależnie od świadomości osób przez nie chronionych [...]; 2) bezpieczeństwo prawne w sensie subiektywnym, które można utożsamić z poczuciem bezpieczeństwa prawnego człowieka” (s. 273). Natomiast poczucie bezpieczeństwa prawnego może mieć – w rozumieniu dr J. Potrzeszcz - różne podstawy. Jedne mogą być racjonalne i wynikać z rzetelnej wiedzy na temat treści obowiązującego prawa, sposobów jego wykładni i stosowania, inne zaś mogą jedynie być uwarunkowane indywidualnym stopniem zaufania obywateli do państwa i do stanowionego przez nie prawa. Poczucie bezpieczeństwa może także „wynikać z nieświadomości zagrożeń, jakie niekiedy generują same przepisy prawne” (s. 274), w szczególności jeśli jednostka generalnie kieruje się zaufaniem do państwa i poprzez to zaufanie redukuje stan niepewności co do prawa.

Bez wątpienia wartościowe i interesujące są także rozważania dr J. Potrzezcz zamieszczone w rozdziale czwartym, dotyczącym relacji pomiędzy bezpieczeństwem prawnym a sprawiedliwością. Poprzez wieloaspektowe ujęcie tej relacji w jeszcze

bardziej wyrazisty sposób zostaje wyeksponowane i dookreślone pojęcie bezpieczeństwa prawnego. W szczególności ważną rolę odgrywa w tym dookreśleniu skonfrontowanie bezpieczeństwa prawnego z momentem dla niego krytycznym, wynikającym z sensu paremii: *lex iniusta non est lex*. W rozumieniu Autorki bezpieczeństwo prawne nie znajduje się w relacji konfliktu ze sprawiedliwością, lecz raczej w relacji wzajemnego współdziałania i umacniania, ponieważ „bezpieczeństwo prawne może zaistnieć jedynie w sytuacji, w której człowiek ma zagwarantowane przez autorytet tworzący i stosujący prawo zaufanie, że zostanie mu przydzielone jego prawo (*ius*) z immanentną sprawiedliwością i słusnością, nie zaś jedynie stosowana będzie wobec niego w sposób bezduszny litera prawa (*lex*)” (s. 354).

Po tym ostatecznym dookreśleniu pojęcia bezpieczeństwa prawnego w relacji do pojęcia sprawiedliwości założony cel badawczy pracy został w pełni osiągnięty. Jednak Autorka nie poprzestaje na tym, lecz w ostatnim rozdziale rozprawy wskazuje na praktyczne znaczenie wypracowanego przez siebie pojęcia bezpieczeństwa prawnego. Stwierdza m. in.: „Oczywiście żywimy nadzieję, że jeśli nasza propozycja rozumienia bezpieczeństwa prawnego, które wyraźnie odróżniane jest od pojęcia pewności prawa, zostanie zaakceptowana w polskiej nauce prawa, wówczas może być wykorzystywana do prowadzenia badań bardziej szczegółowych w obszarze różnych konkretnych unormowań w różnych gałęziach prawa, np. w celu stwierdzenia, w jakim stopniu unormowania te zapewniają bezpieczeństwo prawne każdemu człowiekowi jako adresatowi prawa. Ewentualnie badania takie mogłyby przyczynić się do zidentyfikowania niedomagań naszego porządku prawnego pod względem poziomu realizacji idei bezpieczeństwa prawnego, a co jeszcze bardziej pożądane, mogłyby prowadzić do zaproponowania lepszych rozwiązań normatywnych, poprawiających stan bezpieczeństwa prawnego” (s. 356). Zachęcając ewentualnych badaczy do zajęcia się problemem realizacji idei bezpieczeństwa prawnego w naszym porządku prawnym, sama również podejmuje tego typu badania, odnosząc się do wybranych przykładów z dziedziny tworzenia i stosowania prawa. W ten sposób dodatkowo potwierdza wyrażony w innym miejscu pogląd, że sensem uprawiania teorii i filozofii prawa jest podejmowanie wysiłku w celu doskonalenia prawa, zarówno na etapie jego tworzenia, jak i stosowania (zob. J. Potrzeuszcz, *Przydatność niepozytywistycznej koncepcji prawa w procesie dochodzenia do słusznego prawa przez Trybunał Konstytucyjny*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 5, s. 55).

Podsumowując: monografia naukowa *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa* zawiera oryginalne rozważania nad relatywnie nową – we współczesnej polskiej teorii i filozofii prawa – problematyką bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa prawnego. Została napisana w pełni czytelnym językiem, przy wykorzystaniu wysokiej jakości warsztatu metodologicznego. W doskonale opracowanym wstępie znajdujemy jasno określone zamierzenia badawcze oraz wskazanie sposobów i metod ich realizacji. Następnie w poszczególnych rozdziałach znajdujemy konsekwentną realizację tych zamierzeń. Bardzo cennym elementem zamykającym każdy rozdział jest zamieszczenie podsumowania, w którym wypunktowane są najważniejsze wnioski płynące z przeprowadzonych badań. Dzięki podsumowaniom w naturalny sposób przechodzimy do rozważań zawartych w następnych rozdziałach. W zakończeniu Autorka wypunktowała najważniejsze wnioski badawcze płynące z rozważań zawartych w całej monografii. Odniosła się do takich kwestii jak: 1) udzielenie odpowiedzi na pytanie: Co to jest bezpieczeństwo prawne?; 2) określenie relacji pojęć: bezpieczeństwo prawne – pewność prawa (należy tutaj zaznaczyć dokonane w treści pracy interesujące rozróżnienie: pewność prawa-*lex* – pewność prawa-*ius*); 3) określenie relacji bezpieczeństwa prawnego i sprawiedliwości jako fundamentalnych wartości prawa pozytywnego; 4) określenie relacji bezpieczeństwa prawnego i dwóch zasadniczych koncepcji prawa: pozytywistycznej koncepcji (z uwzględnieniem jej radykalnej i umiarkowanej wersji) oraz niepozytywistycznej koncepcji prawa; 5) określenie relacji bezpieczeństwa prawnego do reżimu politycznego, w szczególności relacji do demokratycznego państwa prawa. Zatem Autorka nie tylko udziela odpowiedzi na pytanie: Co to jest bezpieczeństwo prawne?, lecz ukazuje ją w szerokiej perspektywie badawczej.

Monografia dr Jadwigi Potrzeszcz stanowi zwartą, logiczną całość. Czyta się ją z przyjemnością, ponieważ napisana jest ładnym, klarownym językiem polskim i bardzo dobrym językiem prawniczym. Autorka jasno wyraża swoje oryginalne i niejednokrotnie polemiczne poglądy, wyraźnie zaznaczając to poprzez stosowanie wyrażenia „moim zdaniem” lub innych bliskoznacznych wyrażań. Książkę warto uważnie przeczytać, ponieważ zawiera wiele cennych wypowiedzi, czasami o charakterze niemal aforystycznym. O znakomitym przygotowaniu dr Jadwigi Potrzeszcz do pracy naukowo-badawczej oraz Jej niepospolitej erudycji świadczy także posługiwanie się wysokiej klasy aparatem naukowym, w tym imponującym

aparatem bibliograficznym, opartym na rozległej literaturze przedmiotu, zarówno polskojęzycznej, jak i obcojęzycznej, w szczególności niemieckiej, ale także angielskiej, włoskiej czy francuskiej. Spełniając postulat interdyscyplinarności badań naukowych, wykorzystuje w swojej argumentacji prawniczej dorobek innych nauk, jak np. psychologia, socjologia, etyka.

Poza obszerną bibliografią z wyróżnieniem literatury oraz źródeł, które zawierają liczne akty normatywne i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego oraz Naczelnego Sądu Administracyjnego, rozprawa zawiera spis treści w języku polskim i angielskim, wykaz skrótów, streszczenie w języku angielskim, a co szczególnie ważne, zawiera także indeks osób. Dzięki temu z łatwością można odnaleźć strony, na których przywoływane są fragmenty wykorzystywanych prac oraz koncepcji. Podnosi to dodatkowo wartość opracowania od strony warsztatu naukowego.

Konkludując stwierdzam, że monografia dr Jadwigi Potrzeszcz *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, jest pracą bardzo wartościową dla rozwoju nauk prawnych. Stanowi ona oryginalny, znaczący wkład Autorki do współczesnej polskiej teorii i filozofii prawa, a w konsekwencji również do rozwoju dyscypliny naukowej „Prawo”.

3. Ocena pozostałych osiągnięć oraz aktywności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej dr J. Potrzeszcz

A. Ocena osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki.

Dla oceny aktywności naukowo-badawczej dr J. Potrzeszcz decydujące znaczenie ma - w moim przekonaniu - wartość jej dotychczasowego dorobku naukowego, w tym opublikowanych prac naukowych. Pod tym względem dorobek naukowy dr J. Potrzeszcz jest znakomity. Z dostarczonej dokumentacji opublikowanych prac naukowych można wyliczyć, że na całość dotychczasowego dorobku składają się 124 publikacje (w tym 10 publikacji oddanych do druku). Dotychczas dr Jadwiga Potrzeszcz opublikowała: 2 monografie, 2 podręczniki akademickie, 1 książkę pod redakcją naukową, 16 rozdziałów i artykułów w monografiach, 22 artykuły naukowe w czasopismach, 33 hasła encyklopedyczne, 12 recenzji naukowych, 4 sprawozdania, 12 bibliografii, 3 tłumaczenia artykułów

naukowych z języka niemieckiego i angielskiego oraz 7 innych prac. Należy szczególnie podkreślić fakt, że po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitantka bardzo znacznie wzbogaciła swój dorobek, publikując łącznie 106 prac naukowych. Są to przede wszystkim prace naukowe w języku polskim, opublikowane w renomowanych wydawnictwach, w tym w specjalistycznych wydawnictwach prawniczych oraz w prawniczych czasopismach naukowych, ale kilka zostało opublikowanych w języku angielskim, także za granicą.

Publikacje dr Jadwigi Potrzeszcz są często cytowane w polskiej literaturze prawniczej, co świadczy o ich uznaniu w polskim środowisku naukowym. Liczba cytowań, którą Habilitantka określiła na podstawie przeglądu polskiej literatury prawniczej (42) świadczy o jej uznanej pozycji w środowisku polskiej teorii i filozofii prawa, jednak jestem przekonany, że w rzeczywistości jej prace są przywoływane znacznie częściej. Nie dysponujemy jednak jeszcze – jako środowisko akademickie -odpowiednimi narzędziami pozwalającymi na ustalenie rzeczywistego oddziaływania poszczególnych publikacji naukowych na późniejsze piśmiennictwo naukowe.

Na uwagę zasługuje nie tylko wielość form publikacyjnych, ale przede wszystkim rozległość zainteresowań naukowych dr Jadwigi Potrzeszcz. W autoreferacie wskazuje ona aż 10 obszarów problemowych: „1) idea prawa i jej urzeczywistnianie w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego jako metoda dochodzenia do słusznego prawa; aksjologia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego; 2) «formuła Radbrucha» w kontekście neotomistycznej filozofii prawa; 3) niepozytywistyczna koncepcja prawa a poglądy prawnonaturalistów; relacja prawa pozytywnego do prawa naturalnego; 4) zewnętrzna integracja teorii i filozofii prawa, w szczególności znaczenie osiągnięć nauk kognitywnych w określaniu relacji prawa i moralności; 5) natura człowieka we współczesnych koncepcjach prawa oraz w koncepcji praw człowieka; godność człowieka; 6) oddziaływanie psychologicznej teorii prawa Leona Petrażyckiego na polską myśl prawniczą i społeczną; 7) myśl społeczno-polityczna i ekonomiczna; etyka w gospodarce; filozofia społeczna; 8) problemy metodologiczne i metaprzekmiotowe teorii i filozofii prawa; 9) biogramy i sylwetki twórcze przedstawicieli polskiej i światowej teorii i filozofii prawa; 10) polska bibliografia prawnicza”.

Nie jest możliwe w ramach niniejszej recenzji odnieść się szczegółowo do każdego z wyróżnionych wątków. Jednak po lekturze dokumentacji prac naukowych dr Jadwigi Potrzeszcz mogę z pełną odpowiedzialnością ocenić, że publikacje te są bardzo wartościowe i wnoszą twórczy wkład w rozwój nauk prawnych, a w szczególności w rozwój teorii i filozofii prawa. Pomimo ich teoretyczno- bądź filozoficznoprawnego charakteru, niejednokrotnie odznaczają się one także dużą doniosłością dla dogmatyki i praktyki prawa.

W szczególności za niezwykle wartościową uważam monografię *Idea prawa w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego* (TN KUL, Lublin 2007, ss. 301), bardzo dobrze napisaną i oryginalną, stanowiącą przykład umiejętnego połączenia teorii i praktyki. Autorka ukazuje w tej książce, w jaki sposób polski Trybunał Konstytucyjny urzeczywistnia w swojej praktyce orzeczniczej ideę prawa wypracowaną w niemieckiej doktrynie (Gustaw Radbruch, Arthur Kaufmann). Dokonuje przy tym pogłębionej analizy fundamentalnych, niezwykle trudnych i złożonych zagadnień samej istoty prawa, odnosząc je do bogatej judykatury TK.

W moim przekonaniu dr Jadwiga Potrzeszcz poprzez liczne publikacje na temat relacji prawa naturalnego i prawa pozytywnego wniosła także bardzo ważny, ożywczy impuls do polskiej teorii i filozofii prawa, w której znajomość prawa naturalnego jest często powierzchowna bądź ewentualnie sprowadza się głównie do znajomości teorii Johna Finnis'a, która to teoria została już dobrze przyswojona w polskim środowisku teoretyków i filozofów prawa. Badania naukowe dr Jadwigi Potrzeszcz dotyczące prawa naturalnego łączą się także z problematyką niepozytywistycznej koncepcji prawa oraz tzw. zewnętrznej integracji teorii i filozofii prawa, ukazując w szczególności znaczenie osiągnięć nauk kognitywnych dla określenia relacji prawa i moralności. Dr J. Potrzeszcz wprowadziła do polskiej nauki prawa zupełnie dotąd nieznaną koncepcję uniwersalnej gramatyki moralności i prawa.

Warto także odnotować twórczy wkład dr Jadwigi Potrzeszcz w badanie oddziaływania psychologicznej teorii prawa Leona Petrażyckiego na polską myśl prawniczą i społeczną. Zaliczając do szkoły Petrażyckiego jego bezpośredniego ucznia, Michała Orzęckiego (którego działalność naukowa i społeczna nie doczekała się wcześniej żadnego opracowania naukowego), poglądy Orzęckiego

uczyniła przedmiotem swoich badań. Doszła do interesujących wniosków, ukazujących, w jaki sposób idee Leona Petrażyckiego zainspirowały działalność naukową Michała Orzęckiego, a także zostały wprowadzone przez niego w czyn w działalności społecznej.

Pionierskie badania naukowe dr Jadwigi Potrzeszcz znalazły swój wyraz także w obszernym artykule „*Formula Radbrucha*” a „*formula Cathreina*” („Roczniki Nauk Prawnych” 2011, t. 21, nr 2, s. 7-40), w którym dokonała twórczej reinterpretacji słynnej formuły Radbrucha w kontekście wyróżnionej przez siebie formuły Cathreina. Dostrzegła pewną analogię genezy i treści obu formuł, które co do istoty są w wielu punktach zbieżne. W przekonaniu dr J. Potrzeszcz nie bez znaczenia jest fakt, że „formuła Cathreina” powstała po bolesnych przeżyciach Kulturkampfu, a „formuła Radbrucha” po bolesnych przeżyciach II wojny światowej.

Za niezwykle interesujące uważam również wypowiedzi dr Jadwigi Potrzeszcz na temat statusu i zadań współczesnej teorii i filozofii prawa, zawarte przede wszystkim w artykule *Zadania współczesnej teorii i filozofii prawa w warunkach akceptacji niepozytywistycznej koncepcji prawa* („Prawo CCCXII, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3337”, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, s. 267-273). Powołując się na wypracowane w niemieckiej doktrynie prawniczej szerokie rozumienie teorii prawa, wyróżniła trzy zasadnicze funkcje teorii prawa: 1) funkcję empiryczną, w której teoria prawa bada oddziaływanie norm prawnych na ekonomię i życie społeczne; w tym zakresie styka się z naukami społecznymi (socjologia) i naukami ekonomicznymi; 2) funkcję analityczną, w której teoria prawa zajmuje się badaniem języka prawnego i prawniczego, struktur norm prawnych i konstrukcji porządku prawnego oraz wyjaśnia podstawowe pojęcia prawne, przyczyniając się do budowania jedności porządku prawnego; w tym zakresie teoria prawa łączy się z filozofią analityczną i logiką; 3) funkcję normatywną, w której teoria prawa zajmuje się formułowaniem pojęcia prawa, określaniem możliwych podstaw jego obowiązywania; tak rozumiana teoria prawa obejmuje także naukę o treści prawa, uwzględnia problem słuszności i sprawiedliwości prawa, przez co zazębia się z filozofią prawa. Dr J. Potrzeszcz trafnie zauważa, że wąsko pojmowana teoria prawa, bez uwzględnienia aspektu normatywnego, jest niewystarczająca wobec

powstających w związku z tworzeniem i stosowaniem prawa problemów natury aksjologicznej. Proponuje zatem skonstruowanie swego rodzaju „trzeciej drogi” pomiędzy oddzielnie i stereotypowo traktowaną teorią prawa i filozofią prawa, która to „trzecia droga” byłaby teorią i filozofią prawa traktowaną jako jednolita dyscyplina naukowa (por. J. Potrzezecz, *Zadania współczesnej teorii i filozofii prawa w warunkach akceptacji niepozytywistycznej koncepcji prawa*, s. 268-270). Ponadto chciałbym podkreślić, że w licznych biogramach i opracowaniach sylwetek twórczych przedstawicieli polskiej i światowej teorii i filozofii prawa autorstwa dr J. Potrzezecz wiele jest takich, które dotychczas albo nie były w ogóle opracowane w polskim piśmiennictwie, albo istniejące opracowania były bardzo skrócone. W związku z tym uważam, dr J. Potrzezecz wniosła wartościowy wkład do polskiej nauki prawa także w tej dziedzinie. Podobnie jest w przypadku licznych i obszernych opracowań bibliograficznych.

Wśród prawnie usankcjonowanych kryteriów oceny aktywności naukowej habilitanta znajduje się także kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi oraz udział w takich projektach. Dr Jadwiga Potrzezecz kierowała dwoma krajowymi projektami badawczymi, a mianowicie:

- 1) Pozytywistyczna a niepozytywistyczna koncepcja prawa (rok rozpoczęcia i zakończenia realizacji projektu: 2004);
- 2) Współczesne paradygmaty niepozytywizmu w prawie i ich krytyka z punktu widzenia chrześcijańskiej kultury prawnej (rok rozpoczęcia i zakończenia realizacji projektu: 2009).

Obecnie Habilitantka bierze udział w realizacji projektu badawczego Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierowanego przez prof. dr. hab. Bogdana Szlachetę: „Biblioteka klasyki polskiej myśli politycznej – program badań i edycji źródeł do historii polskiej myśli politycznej”. Udział dr Jadwigi Potrzezecz w realizacji tego projektu polega na wykonaniu dzieła: „Opracowanie merytoryczne wyboru pism Antoniego Szymańskiego” oraz napisanie wstępu naukowego (rok rozpoczęcia i – ewentualnie - zakończenia realizacji projektu: 2012-2016).

Za działalność naukową dr Jadwiga Potrzezecz została dwukrotnie nagrodzona: 1) Nagroda zespołowa II stopnia za publikację pt. „Filozofia prawa. Wybór tekstów źródłowych”, przyznana przez Rektora KUL, Lublin, 26 czerwca

2003 roku; 2) Wyróżnienie w III Konkursie im. prof. Zygmunta Ziemińskiego (na najlepsze prace autorów polskich, opublikowane lub przygotowane w kraju lub za granicą w latach 2004-2005, z zakresu teorii prawa, prawniczych zastosowań logiki, socjologii prawa, metodologicznych zagadnień prawoznawstwa, etycznych problemów prawoznawstwa) w dziedzinie prac doktorskich za pracę pt.: „Rozumienie idei prawa w orzecznictwie polskiego Trybunału Konstytucyjnego”, Lublin 2005, napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Antoniego Kościa SVD na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Poznań, 27 kwietnia 2007 roku.

Habilitantka wielokrotnie wygłaszała referaty na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych. Ma w swoim dorobku także wystąpienie w języku angielskim na międzynarodowej konferencji za granicą.

B. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej Habilitantki.

Odnosząc aktywność dydaktyczną i popularyzatorską dr J. Potrzeszcz do pozostałych kryteriów prawnych postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego należy jednoznacznie stwierdzić, że aktywność ta ma miejsce w odniesieniu do prawie wszystkich tych kryteriów. Dr J. Potrzeszcz:

1/ współuczestniczy w realizacji Programu Socrates-Erasmus poprzez prowadzenie indywidualnych konsultacji dla studentów przyjeżdżających zza granicy na studia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w ramach uczestnictwa w Programie Socrates-Erasmus, przygotowując studentów i przeprowadzając dla nich egzamin z przedmiotu Theory and Philosophy of Law. Kilkakrotnie wyjeżdżała za granicę (Universität Konstanz, Universität Freiburg, Niemcy) w celu prowadzenia badań naukowych oraz kwerendy naukowej;

2/ regularnie, w sposób aktywny uczestniczy w międzynarodowych oraz krajowych konferencjach naukowych. Dotychczas brała udział w 26 tego typu spotkaniach naukowych. Czterokrotnie uczestniczyła w komitetach organizacyjnych konferencji i spotkań naukowych.

3/ niewątpliwie ważnym osiągnięciem dr J. Potrzeszcz jest fakt, że na mocy postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Bronisława Komorowskiego, z dnia 31 lipca 2013 r. została odznaczona Medalem Srebrnym za Długoletnią Służbę, które to odznaczenie państwowe przyznaje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jako nagrodę za wzorowe,

wyjątkowo sumienne wykonywanie obowiązków wynikających z pracy zawodowej w służbie Państwa. Tę sumienność wykonywania obowiązków w pracy naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej Habilitantki potwierdzają także wyniki oceny dokonywanej okresowo przez Uniwersytecką Komisję Oceniającą. Od kilku lat dr Jadwiga Potrzeszcz uzyskuje najwyższe noty;

4/ od 2013 roku dr Jadwiga Potrzeszcz - we współpracy z pracownikami Katedry Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej - kieruje projektem: „Międzyuczelniane Warsztaty Filozofii Prawa i Ochrony Praw Człowieka”. W czerwcu 2013 roku odbyły się I Międzyuczelniane Warsztaty Filozofii Prawa i Ochrony Praw Człowieka pt. „Aspekty doktrynalne, normatywne i orzecznicze współczesnej ochrony praw człowieka”. W maju 2014 roku odbędą się II Międzyuczelniane Warsztaty Filozofii Prawa i Ochrony Praw Człowieka pt. „Wykładnia prawa – aspekty teoretyczne i praktyczne”. W ramach tej współpracy międzyuczelnianej publikowane są także prace naukowe w postaci artykułów w czasopiśmie lub monografii.

5/ dr Jadwiga Potrzeszcz jest członkiem komitetów redakcyjnych dwóch prawniczych czasopism naukowych. Pełni mianowicie funkcję redaktora językowego „Studiów Prawniczych KUL” oraz „Studiów z Prawa Wyznaniowego”. Jest także członkiem Rady Programowej kwartalnika naukowego „Prawo i Więź”. Ponadto jest członkiem międzynarodowych i krajowych organizacji oraz towarzystw naukowych. Od 2002 roku jest członkiem Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie – IVR (Międzynarodowe Stowarzyszenie Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej); od 2005 roku jest członkiem współpracownikiem Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; od 2006 roku należy do Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa KUL. W moim przekonaniu ważnym osiągnięciem dr Jadwigi Potrzeszcz, potwierdzającym jej pozycję naukową, jest powołanie Jej uchwałą 1/2011 Prezydium Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Lublinie z dnia 15 lutego 2011 roku w skład Komisji Prawniczej Oddziału PAN w Lublinie na kadencję 2011-2014;

6/ Habilitantka ma także ważne osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki. W szczególności na uwagę zasługuje prowadzenie przez Nią aktualnie tak istotnych w dziedzinie teorii i filozofii prawa zajęć jak: Teoria i filozofia prawa – wykład; Teoria i filozofia prawa – ćwiczenia; Teoria i filozofia prawa – seminarium magisterskie; Filozofia prawa – wykład; Filozofia prawa – ćwiczenia; Wykładnia prawa – wykład; Wykładnia prawa – ćwiczenia; Aksjologia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego – konwersatorium; Historia myśli

ustrojowej i społecznej – wykład; Socjologia prawa – wykład. W ubiegłych latach akademickich prowadziła także następujące zajęcia: Proseminarium; Filozofia prawa – konwersatorium; Filozofia prawa – seminarium magisterskie; Systemy socjologiczne i ekonomiczne – wykład; Doktryny polityczno-prawne – wykład; Wstęp do nauki o państwie i prawie – ćwiczenia; Prawo – seminarium dyplomowe; Wstęp do nauki o państwie, prawie i polityce – wykład; Wstęp do nauki o państwie, prawie i polityce – konwersatorium; Prawa człowieka – konwersatorium. Godny podkreślenia jest fakt, że w roku akademickim 2008/2009 dr Jadwiga Potrzyszcz zastępowała przebywającego na urlopie ks. prof. A. Kościa SVD w prowadzeniu seminarium doktoranckiego z Filozofii prawa. Natomiast po śmierci Profesora prowadziła w jego zastępstwie dwa specjalistyczne wykłady: Filozoficzne podstawy prawa chińskiego i Wprowadzenie do prawa japońskiego. Wszystkie te fakty bardzo dobrze świadczą o sprawności intelektualnej i bogactwie dorobku dydaktycznego Habilitantki.

7/ Dr J. Potrzyszcz ma także znakomity dorobek w zakresie sprawowania opieki naukowej nad studentami i doktorantami, zarówno w charakterze opiekuna naukowego, jak i promotora pomocniczego doktoratu. Dotychczas była promotorem 18 prac magisterskich, napisanych przez studentów prawa na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Ponadto aktualnie pod Jej kierunkiem pisane są kolejne prace magisterskie (7 zatwierdzonych tematów). Była także promotorem 48 prac dyplomowych, napisanych przez studentów Podyplomowych Kwalifikacyjnych Studiów Historia i Wiedza o Społeczeństwie, a także Podyplomowych Kwalifikacyjnych Studiów Wiedza o Społeczeństwie i Relacje Międzynarodowe z modułem wiedzy o rodzinie, na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL. Habilitantka recenzowała 17 prac magisterskich. Opiekę nad studentami sprawowała także poprzez pisanie opinii czy listów rekomendacyjnych w związku z ubieganiem się studentów o przyjęcie na studia doktoranckie, uzyskanie stypendium naukowego bądź wyjazdem za granicę w celach naukowych.

8/ habilitantka pełniła funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim Tomasza Barszcza. Tytuł rozprawy jego doktorskiej brzmi: *Nazwa analogiczna jako zasada argumentum a simili* (Lublin 2012). Promotorem w przewodzie doktorskim był ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński. Publiczna obrona doktoratu odbyła się 19 czerwca 2012 roku na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, natomiast nadanie stopnia doktora Tomaszowi Barszczowi przez Radę Wydziału miało miejsce w dniu 26 czerwca 2012 roku. Habilitantka była także opiekunem naukowym doktorantów, a mianowicie: Łukasz

Pikuła – okres sprawowania opieki naukowej: rok akademicki 2008/2009; temat rozprawy doktorskiej: *Idea prawa słusznego i jej znaczenie w myśli filozoficznoprawnej Rudolfa Stammlera*; funkcję promotora pełnił ks. prof. dr hab. Antoni Kość SVD; publiczna obrona miała miejsce w dniu 13 kwietnia 2010 roku na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL; Adam Kasprzyk – okres sprawowania opieki naukowej: rok akademicki 2011/2012; temat rozprawy doktorskiej: *Instytucja vacatio legis w polskim systemie prawa*; funkcję promotora pełnił ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński; publiczna obrona miała miejsce w dniu 26 marca 2012 roku na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL;

9/ dr Jadwiga Potrzeszcz współpracuje z Ośrodkiem Przetwarzania Informacji – Instytutem Badawczym przy realizacji innowacyjnych projektów biznesowych, pełniąc rolę eksperta OPI. Współpraca związana jest z nową inicjatywą OPI polegającą na podejmowaniu działań ułatwiających przedsiębiorcom wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań. OPI w imieniu środowiska naukowego zamierza stworzyć nową formę dialogu z reprezentantami biznesu, która ma mieć praktyczne przełożenie na innowacyjność prowadzonych przez przedsiębiorstwa projektów. Po zbadaniu potrzeb i planów gospodarczych konkretnego przedsiębiorcy, OPI oferuje mu pomoc w realizacji tych planów poprzez zaangażowanie naukowców i wykorzystanie wyników ich prac.

10/ oceniając aktywność naukowo-badawczą, dydaktyczną i organizacyjną Habilitantki nie można pominąć pełnionych przez nią funkcji na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL: od 2002 roku jest Sekretarzem Katedry Teorii i Filozofii Prawa KUL; od 2003 roku jest Członkiem Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej; od 2008 roku pełni funkcję Protokolanta na rozprawach doktorskich, najpierw w Instytucie Ogólnych Nauk o Prawie, następnie w Instytucie Prawa; w kadencji: 2008-2012 była członkiem Rady Instytutu Prawa jako przedstawiciel młodszych pracowników naukowych.

Podsumowując: wskazane wyżej osiągnięcia naukowe oraz aktywność naukowo-badawcza, dydaktyczna i organizacyjna dr Jadwigi Potrzeszcz bez wątpienia świadczą o tym, że Habilitantka wykazuje się istotną aktywnością naukową oraz posiada znaczny dorobek naukowo-badawczy, dydaktyczny i organizacyjny.

4. Konkluzja

Dorobek naukowy dr Jadwigi Potrzeszcz oceniam bardzo pozytywnie. W moim przekonaniu jest on niezwykle obszerny, oryginalny i wartościowy. Dr Jadwiga Potrzeszcz

podejmuje ważne dla nauki prawa problemy badawcze o dużej doniosłości praktycznej. Niejednokrotnie są to zagadnienia bardzo skomplikowane i trudne do teoretycznego opracowania. Niezależnie od stopnia trudności, bardzo dobrze wywiązuje się z realizacji podjętych zadań badawczych, co niewątpliwie świadczy o wysokim poziomie kompetencji dr Jadwigi Potrzeszcz do prowadzenia samodzielnych badań naukowych.

W wyniku dokonanej oceny osiągnięcia naukowego, określonego w art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki, a także oceny pozostałych osiągnięć oraz aktywności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej Habilitantki z pełnym przekonaniem i jednoznacznie stwierdzam, że osiągnięcia naukowe dr Jadwigi Potrzeszcz, uzyskane po otrzymaniu stopnia naukowego doktora, stanowią znaczny wkład Habilitantki w rozwój nauk prawnych w dyscyplinie „Prawo”, a w szczególności w zakresie teorii i filozofii prawa. Stwierdzam ponadto, że dr Jadwiga Potrzeszcz wykazuje się istotną aktywnością naukową. Spełnia zatem – i to w stopniu wyższym niż wymagany przepisami prawa – wszystkie wymogi stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Lublin, 31 marca 2014 r.

Dr hab. Andrzej Korybski,
profesor nadzwyczajny UMCS